Taaloordrag in die onderrig van Afrikaans as tweede taal

M. Stander
Skool vir Europese Tale
Universiteit van die Noorde
Qwa-Qwa-kampus
PHUTHADITJHABA
E-pos: stander@uniquwa.ac.za

Abstract

Language transfer in the teaching of Afrikaans as a second language

The biggest problem facing lecturers of Afrikaans as a second language at tertiary institutions is the fact that second-language students are usually taught by non-native speakers at primary and secondary levels. The language form used by these teachers shows clear deviations in comparison to the standardised form. This language form, which can be compared to an interlanguage, has its own distinctive features, and forms the target language of second-language speakers. The short period that second-language speakers are exposed to the standardised form at tertiary level is not enough to improve the situation significantly. The result is that students who qualify themselves as teachers, will transfer the same language form to their pupils at primary and secondary levels. One of the consequences is that this language form develops into a non-standardised form. Examples of deviations from teachers' as well as from students' language forms will be compared to indicate clearly the transfer that takes place.

1. Inleiding

Die onderrig van Afrikaans as 'n tweede taal op skool vind heel dikwels plaas deur onderwysers wat self tweedetaalsprekers van Afrikaans is. Die taalvorm wat deur dié onderwysers gebruik word, bevat taalfoute en taalafwykings wat na die taalvorm van hul leerlinge oorgedra word. Hierdie taalvorm het sy eie onderskeidende kenmerke en stem met 'n intertaal ooreen (vgl. Stander, 1998:1). 'n *Intertaal* word beskryf as 'n taalvorm wat tussen die eerste taal en die tweede of addisionele taal staan (vgl. Ellis, 1985:299) en word deur die tweedetaalspreker geskep

as 'n strategie ten einde die aanleer van die tweede taal te vergemaklik. 'n Intertaal besit 'n aantal ontwikkelingsvlakke (vgl. Bartning, 1997:15), maar die tyd wat tweedetaalsprekers aan Afrikaans spandeer, is te min om die gaping tussen 'n basiese intertaalvlak en 'n byna-moedertaalvlak van die tweede taal te bereik. Hierdie taalvorm beweeg meer en meer in die rigting van 'n gefossileerde intertaalvorm, in plaas van in die rigting van 'n standaardvorm.

In 'n vorige artikel (vgl. Stander, 2000:63-77) is spesifiek gekonsentreer op die sintaktiese vaardighede van tweedetaalsprekers, en veral onderwysers van Afrikaans. In hierdie artikel handel dit egter oor die oordrag van morfologiese, sintaktiese en leksikaal/semantiese afwykings van onderwysers na dié van hul leerlinge en die ooreenkomste in taalafwykings tussen hierdie twee groepe. Die data word geneem uit voorbeelde van geskrewe werk van studente wat Afrikaans aan die Universiteit in Qwa-Qwa neem. Daar word dus van die veronderstelling uitgegaan dat hierdie studente leerlinge van tweedetaalonderwysers was. Albei artikels is ook gebaseer op 'n Ph.D.-studie, wat die Afrikaans van onderwysers in Qwa-Qwa beskryf (vgl. Stander, 1998). Hierdie artikel fokus veral op die ooreenkomste tussen die taalgebruik van onderwysers en studente en die grammatiese patrone wat daardeur gevestig raak.

Die vorige artikel het verklarings uit Sesotho ingesluit, maar hierdie artikel wil net die ooreenkomste in afwykings tussen die genoemde groepe aantoon om te illustreer dat taaloordrag wel van onderwysers na hul leerlinge plaasvind. Daar sal dus nie na die oorsake vir afwykings uit Sesotho gekyk word of 'n vergelyking tussen Sesotho en Afrikaans getref word nie.

Ter agtergrond tot hierdie artikel, word die onderrigsituasie van Afrikaans as tweede taal op skool in Qwa-Qwa beskryf.

2. Agtergrond

Afrikaans in Qwa-Qwa word as 'n keusevak naas Engels op skool aangebied. Nieteenstaande die feit dat Engels as onderrigmedium gebruik word, word Afrikaans as 'n vak gekies. Afrikaans word slegs as 'n *geleentheidstaal* gebruik en as 'n *vak* op skool onderrig. Afrikaans as tweede taal kry nie die geleentheid om as 'n natuurlike kommunikasietaal te ontwikkel nie. Die onderwysers en studente wat in hierdie artikel sprake is, het Sesotho as moedertaal en is self tweedetaalsprekers of vreemdetaalsprekers van Afrikaans. Die Afrikaanse taalvorm wat hulle gebruik, is nie die standaardvorm nie en dit is die taalvorm wat aan die leerlinge oorgedra word. Leerlinge word in baie gevalle net aan hierdie

taalvorm blootgestel en as hulle deur middel van leerboeke kontak met die eerste taal het, kan dit vir hulle as 'n vreemde taal voorkom waarmee hulle geweldige probleme ondervind. Hierdie probleme manifesteer hulleself op tersiêre vlak en dit is dan te laat en selfs onmoontlik om dit te verander (vgl. Stander, 1998:1).

Alhoewel die leerlinge met die geskrewe standaardvorm deur middel van handboeke te doen kry, is die rol wat die tweedetaalonderwyser speel baie groot en is daar belangrike feite wat in gedagte gehou moet word. Hierdie feite is onder andere dat handboeke soms heeltemal afwesig is en indien daar wel nog handboeke gebruik word, dit letterkundige werke met 'n poëtiese of idiomatiese inslag is; dat daar nog nie 'n kultuur geskep is om boeke te koop of te lees nie; dat daar nie 'n neiging bestaan om enige literatuur buite die klaskamer te lees nie; en dat letterkundige en ander voorgeskrewe werke deur die onderwyser in die klas voorgelees word, sodat die leerling nooit die geleentheid kry om self te leer lees nie (vgl. Stander, 1998:3). Genoemde feite hou ernstige implikasies vir die bevordering van Afrikaans as 'n tweede taal in hierdie besondere konteks in.

Die ooreenkomste wat in die tweedetaalvorm van Afrikaans van hierdie onderwysers en studente bestaan, dui daarop dat hul taalgebruik geen ontwikkeling of verandering in die rigting van die standaardtaal toon nie (vgl. Stander, 1998:3). Dit beteken dat dieselfde tweedetaalvorm oor en oor gebruik word sonder die moontlikheid van positiewe *groei*, wat verder impliseer dat hierdie taalvorm gestagneer het (grammatiese patrone is gevestig) en in 'n negatiewe rigting *groei*.

3. Taaloordrag as 'n faktor wat tweedetaalgebruik belemmer

Alhoewel daar 'n aantal faktore is wat tot bogenoemde probleme aanleiding gee, soos onder andere kultuur, situasie, konteks, kommunikasie, persoonlikheid, taalkontak, sosiale afstand, die invloed van die eerste taal, taaloordrag en interferensie (vgl. Stander, 1998:25), word in hierdie artikel spesifiek aan *taaloordrag* aandag gegee. Daar moet egter eers onderskei word tussen taaloordrag van een taal na 'n ander en taaloordrag van een spreker na 'n ander. Taaloordrag van een taal na 'n ander is slegs by een spreker teenwoordig, waar die spreker taal-elemente van een taal na 'n ander oordra. In die taaloordrag van een spreker na 'n ander word die taalvorm van die een spreker na die taalvorm van 'n ander spreker oorgedra (vgl. Stander, 1998:2, 3).

Taaloordrag van een taal na 'n ander word deur Selinker (1992:51, 101) beskryf as die oordrag van eerste- na tweedetaalmateriaal. Volgens

Odlin (1989:3) is taaloordrag 'n belangrike aspek van niemoedertaal-aanleer (vgl. ook Bosch, 1998:175). Littlewood (1984:18), Færch en Kasper (1984:223) en Selinker (1992:172) beskryf taaloordrag as 'n *strategie* wat deur tweedetaalsprekers gebruik word om hulle met tweedetaalaanleer te help en in so 'n geval vind die taaloordrag van die eerste taal en die tweede taal na die intertaal van die spreker plaas. Die probleem ontstaan egter as die spreker nie 'n geskikte *aanleerstrategie* in die plek van taaloordrag kan vind nie, 'n faktor wat kommunikasie in die tweede taal kan belemmer. Dit word vererger as daar geen keuse in die eerste taal is nie en die spreker verplig word om 'n element uit die tweede taal te kies. Die tweedetaalspreker se intertaaldata sal aantoon of taalvorme wel oorgedra is of nie.

As taaloordrag egter van een spreker se taalgebruik na 'n volgende spreker se taalgebruik plaasvind, kan dit dan as 'n *belemmeringsfaktor* in die gebruik van die tweede taal gesien word. Een van die probleme hiermee is dat die tweedetaalkennis van onderwysers nie altyd op die aanvaarbare standaard vir onderrigdoeleindes is nie. Dit skep 'n probleem vir die onderrig van Afrikaans as 'n tweede taal, omdat die tweedetaalonderwysers hul taalgebruik en gebrekkige taalkennis aan die leerlinge oordra (vgl. Stander, 1998:2, 3). Dit is aan laasgenoemde soort taaloordrag wat hierdie artikel aandag wil skenk.

4. Die ondersoek

Ter ondersteuning van hierdie probleem word gebruik gemaak van die data van twee ondersoekes wat gedoen is om die Afrikaanse taalgebruik van studente en onderwysers in Qwa-Qwa te bestudeer. Die eerste ondersoek was vir 'n Ph.D.-studie (Stander, 1998) om vas te stel of die Afrikaans van tweedetaalonderwysers in Qwa-Qwa 'n gefossileerde intertaal is of nie. In hierdie ondersoek is van bandopnames gebruik gemaak. Dit is getranskribeer en die *gesproke* taal is geanaliseer. In 'n opvolgonderzoek gedurende 1999 is die *geskrewe* werk van studente aan die genoemde universiteit geanaliseer. Die tweede ondersoek is gedoen om vas te stel in hoe 'n mate taaloordrag van onderwysers na leerlinge plaasvind en hoe dit hulle taalgebruik beïnvloed. In die twee ondersoekes het 50 onderwysers in Qwa-Qwa en 75 studente van Afrikaans aan die Qwa-Qwa-kampus deelgeneem. Op grond van hierdie ondersoekes is heelwat ooreenkomste opgemerk wat tot die gevolgtrekking lei dat onderwysers hulle tweedetaalvorme op die taalvorme van hul leerlinge oordra, wat op hul beurt weer in die taalgebruik van studente aan tersiêre inrigtings weerspieël word (vgl. Stander, 1998:3). Vervolgens word 'n vergelyking getref tussen die taalgebruik van die studente en onderwysers.

5. 'n Vergelyking tussen die taalgebruik van studente en onderwysers

In hierdie vergelyking is direkte parallelle getrek tussen die afwykings op morfologiese, sintaktiese en leksikaal/semantiese vlak van hierdie twee groepe. Hierdie afwykings word vervolgens een vir een toegelig. Nota: As 'n voorbeeld dié van 'n onderwyser is, word dit met O aangedui en van 'n student, met S.

5.1 Morfologiese afwykings

Die morfologiese afwykings van onderwysers vorm vaste patrone wat aan hul leerlinge oorgedra word. Die morfologiese vorme wat bespreek word, is affikse, verkleinwoorde, meervoude en samestellings.

5.1.1 Affikse

- **Onnodige toevoeging van prefikse**, byvoorbeeld O: *hy het 'n beantwoord gegee*; S: *hulle verwys dehumaniseer in hulle bekyk*. Prefikse word toegevoeg waar slegs stamvorme gebruik moes word. Vergelyk Kotzé (1977:75) en Sema (1987:24).
- **Verkeerde suffiks**, byvoorbeeld O: *uitwerke (uitwerking)*; S: *verwoeste (verwoesting)*. Die suffiks *-ing* word met die suffiks *-e* vervang. Vergelyk Kotzé (1977:75).
- **Weglaat van suffiks** (attributiewe *e*), byvoorbeeld O: *'n vinnig atleet*; S: *'n wreed man*. Die attributiewe *-e* word nie tot die adjektief toegevoeg nie. Ponelis (1979:142) stel dit dat daar in sommige gevalle wel vrye sowel as dialektiese wisseling ten opsigte van die *-e* voorkom. Vergelyk ook Kotzé (1977:74, 66) en De Wet (1996:180).
- **Foutiewe invoegsels**, byvoorbeeld O: *gespraak*; S: *dronkmisbruik*. Die verskillende vorme van dieselfde woord word verwar, byvoorbeeld *spreek, gesprek, spraak; dronk, drank, drink*. Die verskillende invoegsels wat bestaan, byvoorbeeld *ee, e, aa, o, a* en *i* word nie gebruik om die nomina soos byvoorbeeld *gesprek* en *drank* te vorm nie (vgl. Combrink, 1989:231).

5.1.2 Verkleinwoorde

- **Adjektief** (verkleining) + verkleiningsuffiks, byvoorbeeld O: *klein gebou*; S: *klein bobbejaan*. Die suffiks *-tjie* word nie saam met 'n adjektief wat verkleining aandui, gebruik nie. In sekere gevalle is dit wel toelaatbaar, vergelyk *klein volk*. Vergelyk Klopper (1981:275).

- **Verkleiningsuffiks** *-etjie/-pie*, byvoorbeeld O: *problemetjie*; S: *hempetjie*. Die verkleiningsuffiks *-etjie* word in plaas van *-pie* gebruik. Vergelyk Van Rensburg (1989:459) en Van Wyk (1966:28).
- **Verkleiningsuffiks** *-etjie/ie*, byvoorbeeld O: *plekketjie*; S: *hekketjie*. Die verkleiningsuffiks *-etjie* word in plaas van *-ie* gebruik. Vergelyk Van Rensburg (1989:459) waar tipiese voorbeelde hiervan in Oranjerivier-Afrikaans voorkom, byvoorbeeld *hekkietjie*, *plekkietjie*, ensovoorts. Vergelyk ook Mahapa (1997:45) en Nkatini (1978:88).
- **Vergroting** in plaas van verkleining, byvoorbeeld O: *moordstoor* in plaas van *moordstorie*; S: *mand* in plaas van *mandjie*). Die ongelede woord word as 'n verkleinwoord aangesien, wat daartoe lei dat 'n vergroting daarvan geskep word. Die tweede lettergreep van die woord lyk baie na 'n verkleiningsuffiks *-ie* en word daarmee verwar.

5.1.3 Meervoude

- Selfstandige naamwoord, enkelvoud + voornaamwoord, meervoud, byvoorbeeld O: *die **man** hulle*; S: *die **kind** hulle*. Die persoonlike voornaamwoord, derdepersoon, meervoud word saam met 'n selfstandige naamwoord, enkelvoud gebruik, in plaas van 'n selfstandige naamwoord, meervoud. Alhoewel hierdie gevalle meer op sintaktiese afwykings dui, word dit hier as deel van morfologiese afwykings genoem, omdat die afwyking by die meervoudsvorme *mans* en *kinders* lê.
- Selfstandige naamwoord, meervoud + voornaamwoord, enkelvoud, byvoorbeeld O: *die **seuns** en vra vir **hom***; S: *die **mense** **hy** praat soos die **tsotsi***. Voornaamwoorde, tweedepersoon, enkelvoud word saam met selfstandige naamwoorde, meervoud in plaas van enkelvoud gebruik.
- Lidwoord, onbepaald + selfstandige naamwoord, meervoud, byvoorbeeld O: *'n **uie***; S: *'n **gemeenskaplike** **kenmerke***. Onbepaalde lidwoorde word saam met selfstandige naamwoorde in die meervoudsvorm in plaas van die enkelvoudsvorm gebruik. Ponelis (1979:124) noem voorbeelde waar onbepaalde lidwoorde wel saam met meervoudsvorme gebruik word, byvoorbeeld *g'n/geen* of *niks* soos in *g'n diere/geen diere/niks diere*, maar in die geval van *'n* word dit as 'n onbepaalde lidwoord voor enkelvoudige soortnaamwoorde gebruik.
- Meervoud in plaas van enkelvoud, byvoorbeeld O: *so **hy** **het** **nie** **tyd** **vir** **kuiers** **gehad** **nie***; S: ***julle** **moet** **julle** **verbeeldings** **gebruik***. 'n Meervoudsvorm word aan 'n nomina toegevoeg waar daar normaalweg nie 'n meervoud moet wees nie. Die woord *kuier* kan in 'n sekere konteks wel 'n meervoudsvorm neem, byvoorbeeld *ons moet twee kuiers*

inwerk met jou volgende besoek, maar gewoonlik word daar gesê: *'n kuier of twee*. In die geval van *verbeeldings* kan dit ook in 'n sekere konteks gebruik word, byvoorbeeld *hy is vol verbeeldings (hy is vol fiemies)*, maar in die bostaande konteks moet die enkelvoud gebruik word. Vergelyk Kotzé (1977:68, 70), Mahapa (1997:44), Wela (1995:50), Nkatini (1978:88) en De Wet (1996:180).

5.1.4 Samestellings

- **Omskrywing in plaas van samestelling**, byvoorbeeld O: *die huis van die planke*; S: *vorm van 'n taal*. In 'n konteks waar daar wel van omskrywings gebruik gemaak kan word, behoort die lidwoord weggelaat te word, byvoorbeeld *huis van planke, vorm van taal*, ensovoorts. Vergelyk Kotzé (1977:70) en Nkatini (1978:134).

5.2 Sintaktiese afwykings

Die sintaktiese afwykings van die onderwysers word as vaste patrone gevestig en aan hul leerlinge oorgedra. Onder die sintaktiese afwykings word die volgende bespreek: voornaamwoorde, voorsetsels, lidwoorde, werkwoorde, adjunkte, ontkenning, woordvolgorde en voegwoorde.

5.2.1 Voornaamwoorde

5.2.1.1 Persoonlike voornaamwoorde

- **Manlik/vroulik**, byvoorbeeld O: **die vrou** dink terug aan **sy** ou dae; S: *as iemand 'n vrou is, die manier wat hierdie persoon praat met sy man*. Die voornaamwoord, derdepersoon, enkelvoud, manlik (**sy**) word gebruik in plaas van vroulik (*haar*) as anafoor wat na die antesedent *vrou* verwys. Die teenoorgestelde kom ook voor waar die voornaamwoord, derdepersoon, enkelvoud, vroulik (*haar*) gebruik word om na die antesedent *man* te verwys, byvoorbeeld *die man dink aan haar verlede*. In die data van die ondersoek kom laasgenoemde voorbeeld egter nie soveel voor soos die eersgenoemde voorbeeld nie. Vergelyk Mahapa (1997:37), Coetzee en Mahapa (1997:378), Wela (1995:52), Van Wyk (1966:27), Nkatini (1978:94), Van Wyk (1983:165) en De Wet (1996:181).
- **Meervoud en enkelvoud**, byvoorbeeld O: **julle** is te haastig om **jou** papier in te gee; S: **ons** gebruik **my** taal sosiaal. Die neiging is om die voornaamwoord (enkelvoud) as anafoor te gebruik wat na die onderwerp (voornaamwoord, meervoud) as antesedent verwys. Die anafoor moet in hierdie geval ook in die meervoudsvorm wees. Dieselfde geld as die antesedent in die enkelvoudsvorm is, byvoor-

beeld *jy is te haastig om jou ... en nie jy is te haastig om julle ... nie*. Vergelyk Kotzé (1977:63), Van Wyk (1966:28) en Klopper (1981:280).

- **Weglaat van voornaamwoord**, byvoorbeeld O: *hy weet dat () hierdie kanse verloor*; S: *hy weet dat () hierdie taal praat*. Die onderwerp, in hierdie geval 'n voornaamwoord, word ná die voegwoord *dat* weggelaat. Volgens Ponelis (1979:508) volg daar gewoonlik 'n onderwerp na 'n voegwoord by afhanklike volgorde. Vergelyk Kotzé (1977:46), Wela (1995:32) en Ferreira (1975:55).

5.2.1.2 Aanwysende voornaamwoorde

Hier word veral op die attributiewe gebruik van aanwysende voornaamwoorde gekonsentreer.

- **Hierdie in plaas van daardie**, byvoorbeeld O: *wat is nou hierdie donkie daar?*; S: *ons bedoel hierdie taal daar*. Hierdie in plaas van daardie word saam met die aanwysende woord *daar* gebruik. In die konteks van hierdie sinne het *hierdie* en *daar* dieselfde ruimtelike oriëntering, daarom moet dieselfde vorm van die woord gebruik word, byvoorbeeld *hierdie/hier*, *daardie/daar*, ensovoorts. Daar kan as oorbodig beskou word. Vergelyk Wela (1995:41, 51).
- **Plasing van daardie een**, byvoorbeeld O: *dit is 'n bobbejaan daardie een wat dom is*; S: *dit is die Flaaitaal daardie een wat hulle praat ...*. Aanwysende woorde word onnodig ingevoeg, soos byvoorbeeld *daardie een*, om na die onderwerp te verwys. *Daardie een* kan wel gebruik word, mits die woordvolgorde verander, naamlik **daardie dom een** is 'n bobbejaan; of **daardie een** wat dom is, is 'n bobbejaan; of **daardie** bobbejaan is die **een** wat dom is. In die geval van die Flaaitaal werk dit nie altyd nie, byvoorbeeld **daardie** wat hulle praat **een**, is die Flaaitaal, maar **daardie een** wat hulle praat, is (die) Flaaitaal; of (**daardie**) Flaaitaal is die **een** wat hulle praat.

5.2.1.3 Betreklke voornaamwoorde

- **Wat op in plaas van waarop**, byvoorbeeld O: *die dooie gras wat op hulle nou gaan slaap*; S: *die voorbeeld wat op dit gebaseer is*. Ponelis (1979:465) sê dat wanneer die betreklke voornaamwoord lid is van 'n voorsetselgroep, voorsetselskeiding dikwels intree. *Wat op* word in plaas van *waarop* gebruik en voorsetselskeiding word nie toegepas nie, byvoorbeeld *die dooie gras wat hulle nou op gaan slaap*; *die voorbeeld wat dit op gebaseer is*. (Laasgenoemde sin kan ook anders geïnterpreteer word: *die voorbeeld wat daarop gebaseer is*). Vergelyk Mahapa (1997:40), Coetzee en Mahapa (1997:380), Wela (1995:41) en De Wet (1996:181).

5.2.1.4 Besitlike voornaamwoorde

- **Besitlike voornaamwoord in plaas van se**, byvoorbeeld O: *die kat haar lêplek*; S: *die spreker sy taal*. Besitlike voornaamwoorde word in die plek van se gebruik. Alhoewel die besitlike voornaamwoord en die se-konstruksie albei besitting aandui, kan die een nie summier in die plek van die ander gebruik word nie. Vergelyk Mahapa (1997:39), Coetzee en Mahapa (1997:379) en Wela (1995:51).
- **Se in plaas van besitlike voornaamwoord**, byvoorbeeld O: *hoekom het Ciske se moeder vermoor?*; S: *hy sê ook dat () belangrik is ook se opmerking dat ...*. Die se-konstruksie word in die plek van die besitlike voornaamwoord gebruik. Ook hier kan die se-konstruksie en die besitlike voornaamwoord nie summier plekke ruil nie. Vergelyk Kotzé (1977:64, 65).
- **Weglating**, byvoorbeeld O: *hoekom het (hy) () pa se plek net so gelos?* S: *as hy () sintuie gebruik ...*

5.2.1.5 Wederkerende voornaamwoorde

- **Weglating**, byvoorbeeld O: *dan herinner hy () aan sy pa ...*; S: *die situasie waarin hy () in 'n gegewe oomblik bevind ...*. Die wederkerende voornaamwoord word weggelaat. Vergelyk Mahapa (1997:40) en Coetzee en Mahapa (1997:380).

5.2.1.6 Vraende voornaamwoorde en vraagwoorde

- **Vraende voornaamwoord/vraagwoord aan die einde**, byvoorbeeld O: *hy het dit nou gemaak van wat?*; S: *hy het gesê wat/waar ...?* Die vraende voornaamwoord *wat* of die vraagwoord *waar* word telkens aan die einde van die sin gebruik, in plaas daarvan om die vraagwoord aan die begin van die sin te gebruik, byvoorbeeld: *Waarvan het hy dit gemaak? / Wat het hy gesê?* ensovoorts. In sommige kontekste is dit wel toelaatbaar (vgl. Ponelis 1979:381) veral as daar klem op *wát* gelê word, byvoorbeeld: *Hy het dit gemaak van wát? / Hy het gesê wát?* Vergelyk Nkatini (1978:102).
- **Die gebruik van waarmee i.p.v. wat/waarvan**, byvoorbeeld O: *waarmee was hy nou besig om te doen?*; S: *en waarmee praat hulle nou?* *Waarmee* word in die plek van 'n vraende voornaamwoord soos *wat* of *waarvan* gebruik, byvoorbeeld: *Wat was hy besig om te doen? / Waarvan/wat praat hulle nou?*

5.2.2 Voorsetsels

Heelwat afwykings en ooreenkomste ten opsigte van die gebruik van voorsetsels is by albei groepe opgemerk. Hier sal egter net 'n paar voorbeelde ter illustrasie gegee word:

- **Weglating**, byvoorbeeld O: *hoe kan jy nou () jou ou dae nou dink?*; S: *hulle verwys () iets as homogeen*. Die voorsetsel word weggelaat. Daar is talle voorbeelde in die data waar nie net sekere voorsetsels nie, maar enige voorsetsel weggelaat kan word. Vergelyk Kotzé (1977:49), Wela (1995:30) en De Wet (1996:181).
- **Toevoegings**, byvoorbeeld O: *daar sien ons **met** die woord*; S: ***in** die gebruikers van Afrikaans (se) verskeidenheid is duidelik ...* Voorsetsels word ingevoeg waar dit onnodig is. Vergelyk Kotzé (1977:54), Wela (1995:34) en De Wet (1996:181).
- **Verkeerde voorsetsel**, byvoorbeeld O: *die huis **met** die planke (van planke)*; S: *al die mense **op** die land (in die land)*. Die verkeerde voorsetsel word gebruik. Vergelyk Kotzé (1977:35), Wela (1995:29), Van Wyk (1966:28), Meiring (1991:44) en Nkatini (1978:147).

5.2.3 Lidwoorde

Heelwat afwykings ten opsigte van die gebruik van lidwoorde deur albei groepe is opgemerk. Enkele ooreenkomste wat aangetref is, is die volgende:

- **Die in plaas van 'n**, byvoorbeeld O: *hulle noem dit **die** sinkplaat*; S: *Chomsky was ook **die** strukturalis ...* Die bepaalde lidwoord *die* word saam met nie-spesifieke konsepte (nomina) gebruik in plaas van die onbepaalde lidwoord *'n*.
- **'n in plaas van die**, byvoorbeeld O: *hy is 'n skrywer van die gedig*; S: *hy is 'n eerste persoonverteller ...* Die onbepaalde lidwoord *'n* word saam met spesifieke konsepte gebruik in plaas van die bepaalde lidwoord *die*. In hierdie konteks word daar na 'n spesifieke persoon verwys. Vergelyk Nkatini (1978:137).
- **Weglaat van lidwoorde**, byvoorbeeld O: *na () baie lang tyd*; S: *... wat deur () groep mense en bepaalde geografiese gebied ...* Die onbepaalde lidwoord *'n* word uit die sin weggelaat in gevalle waar dit nie weggelaat kan word nie. Vergelyk Kotzé (1977:45), Wela (1995:31) en Nkatini (1978:139).
- **Toevoeg van lidwoorde**, byvoorbeeld O: *'n voorbeelde*; S: *'n verbeeldings*. Die onbepaalde lidwoord *'n* word tot die sin toegevoeg. Die onbepaalde lidwoord *'n* word saam met die meervoudsvorm van

die nomina gebruik. Vergelyk Kotzé (1977:53), Mahapa (1997:37), Nkatini (1978:139) en De Wet (1996:181).

- **Lidwoord + eienaam**, byvoorbeeld O: **die** Ciske; S: **die** Chomsky/De Saussure. Die bepaalde lidwoord *die* word saam met 'n eienaam gebruik, wat normaalweg nie só gebruik word nie. In 'n konteks waar daar spesifiek na 'n sekere persoon verwys word, is dit wel toelaatbaar, byvoorbeeld *dié* Chomsky/De Saussure/Ciske.
- **Onbepaalde lidwoord + massanaamwoord**, byvoorbeeld O: 'n seep, 'n water; S: William Labov gee 'n goeie **inligting** om hoe taal (te) gebruik ... Die onbepaalde lidwoord 'n word saam met massanaamwoorde gebruik wat normaalweg nie so gebruik word nie.

5.2.4 Werkwoorde

Die ooreenkomste wat by werkwoorde aangetref is, is die volgende:

- **Hoofwerkwoorde: weglating**, byvoorbeeld O: *in die bedrywende vorm () die onderwerp voor die ... (kom)*; S: *hulle het (die) teenoorgestel(de) van (as) die strukturalisme (gedoen)*. Die hoofwerkwoord word uit die sin weggelaat. Vergelyk Wela (1995:32) en De Wet (1996:181).
- **Koppelwerkwoorde: weglating**, byvoorbeeld O: *dit wat in sy pa se geboutjie () onthou*; S: *maar hulle () (ge)intereseer(d) in die taalvermoë van die spreker*. Die koppelwerkwoord *is* word uit die sin weggelaat. Vergelyk Kotzé (1977:47), Wela (1995:32), Nkatini (1978:144) en De Wet (1996:181).
- **Deeltjiewerkwoorde: uiteenplasing**, byvoorbeeld O: ... *dat ek toe sal stem om (met) Ciske te praat*; S: ... *dat hulle aan sal beveel om die taal ...* Die deeltjiewerkwoord word uiteengeplaas in plaas daarvan om dit as 'n eenheid te gebruik, byvoorbeeld: ... *dat ek sal toestem/ ... dat hulle sal aanbeveel*.
- **Deeltjiewerkwoorde as eenheid**, byvoorbeeld O: *toe aansteek hy die vuur by die donkie*; S: *hy sê sosiolinguistiek insluit taal en mense*. Die deeltjiewerkwoord word as 'n eenheid gebruik in plaas daarvan om dit uiteen te plaas, byvoorbeeld: *Toe steek hy die vuur aan / Hy sê sosiolinguistiek sluit taal en mense in*. In hierdie geval moet die werkwoord eers gebruik word en daarna die deeltjie, *steek + aan, sluit + in*. Die deeltjie word dikwels met voorsetsels verwar. Vergelyk Kotzé (1977:76) en Nkatini (1978:142).
- **Hulpwerkwoorde van modaliteit**, byvoorbeeld O: *hy't nie daarvan gehou dat Wim vir Sid in die rede wil val nie*; S: ... *dat hy die volgende gevolgtrekking kan maak het*. Die verkeerde temporele

waarde word aan die hulpwerkwoord van modaliteit toegevoeg. Omdat dit hier om die verlede tyd gaan, moet *wil* met *wou* vervang word en *kan* met *kon*. Volgens Ponelis (1979:246) het *wou* en *kon* temporele (verledetydsverwysende) waarde. Vergelyk Kotzé (1977: 80) en De Wet (1996:181).

- **Hulpwerkwoord van tyd:** weglating, byvoorbeeld O: ... *wat die diere op die grond **gewys** () dat dit gaan reën*; S: ... *dat een persoon (’n) taalvorm **gepraat** ()*. Die hulpwerkwoord van tyd (*het*) word verkeerdelik weggelaat.

5.2.5 Adjunkte

- **Herhaling van adjunkte**, byvoorbeeld O: *die belangrikste **hier** wat ek **hier** wil kom bespreek*; S: *die tsotsitaal **daar** is ’n Flaaitaal **daar***. Die bywoordelike bepaling van plek word onnodig ingevoeg of herhaal, byvoorbeeld *die belangrikste wat ek **hier** (wil) kom bespreek ... / die tsotsitaal (daar) is Flaaitaal*. Vergelyk Klopper (1981:252).
- **Omruiling van adjunkte**, byvoorbeeld O: *daai klok waaroor hulle **hier** praat ... hy sê **daar** was ...*; S: *dis nou die taal van **hier** wat hulle praat **daar** ...*. Die bywoordelike bepaling van plek *daar* word by die tweede adjunk in plaas van *hier* gebruik, terwyl die eerste verwysing na plek *hier* is.
- **Onnodige toevoeging en herhaling van adjunkte**, byvoorbeeld O: *elke keer as hierdie atleet **dan** hardloop, **dan** het hy ook die hardlopery baie geniet*; S: *hulle terme wat die onderwysers **dan** gebruik soos voorbereidings, hulle gebruik **dan** soos afkortings*. Die adjunk *dan* word onnodig in die sin gebruik of herhaal, ongeag of dit tyd of voorwaarde aandui. Vergelyk Kotzé (1977:57).
- **Skakeladjunkte**, byvoorbeeld O: *het jou pa **ook** nie ’n werkplek nie?*; S: *is die taal **ook** nie ’n standaardtaal nie?* Die skakeladjunk *ook* word in die verkeerde posisie in die sin geplaas. As *ook* voor die ontkenning *nie* geplaas word, is die bedoeling dat die *pa* eintlik niks het nie (of soos baie ander mense) of dat die taal nie ’n standaardtaal of enige ander soort taal is nie (of soos baie ander tale). As *ook* ná die ontkenning geplaas word, byvoorbeeld *Het jou pa **nie ook** ’n werkplek nie?/ is die taal **nie ook** ’n standaardtaal nie?*, kan die bedoeling wees dat die *pa* mos wel nog ’n werkplek *ook* het of dat die taal, behalwe ’n standaardtaal, nog iets anders *ook* is. In hierdie geval kan dit *ook* as ’n stelling gesien word. Die interpretasie van hierdie voorbeeld lê in sy semantiese aard.
- **Kwalifiseerders: herhaling**, byvoorbeeld O: *maar ons kan **eintlik**, ons kan sê ... hy was **eintlik** krom ... dat die man **eintlik** oud was*; S:

dit **eintlik** staan vir “more pa”... **eintlik**. Die kwalifiseerder *eintlik* word onnodig herhaal, moontlik ter wille van beklemtoning.

5.2.6 Ontkenning

- **Verkeerde plasing in sin**, byvoorbeeld O: ... **nie** aan sy ou dae **nie soos julle**; S: ... **nie** vir Afrikaans **nie soos Engels** ... Die tweede ontkenningsvorm *nie* word voor die vergelykingsvorm *soos* in plaas van daarna gebruik, byvoorbeeld ... **nie** aan sy ou dae **soos julle nie**; **nie** vir Afrikaans **soos Engels nie**.
- **Weglaat van tweede *nie***, byvoorbeeld O: *hy praat nie met daardie persoon ()*; S: ... *en dit is nie belangrik ()*. In hierdie geval word die tweede *nie* weggelaat. Vergelyk Kotzé (1977:48), Wela (1995:31) en Nkatini (1978:150).
- **Invoeging van 'n derde *nie***, byvoorbeeld O: ... *wat nie heilig is nie vir jou nie*; S: ... *volgens die ondersoek nie Flaaitaal nie huistaal is nie*. 'n Derde *nie* word onnodig ingevoeg. Dit versteur ook die woordvolgorde van die sin. Vergelyk Kotzé (1977:59) en De Wet (1996:181).

5.2.7 Woordvolgorde

- **Woordvolgorde in die hoofsin**, byvoorbeeld O: *Ciske ook het by Bruis se huis gegaan*; S: *Brand ook sê dat 'n persoon wat Flaaitaal kan praat* ... Die SVO-woordvolgorde word nie gevolg nie. Dit is verkeerd as gevolg van die plasing van die skakeladjunk *ook*. Dit moet ná die werkwoord in die sin staan, byvoorbeeld *Ciske het ook ... / Brand sê ook* ... Vergelyk Mahapa (1997:32), Wela (1995:28), Nkatini (1978:90), Meiring (1991:44) en De Wet (1996:181).
- **Woordvolgorde in die bysin**, byvoorbeeld O: *dat die gedig is in hoofletters geskryf*; S: *Claassen noem dat die ondersoek toon ook aan dat Flaaitaal* ... Die woordvolgorde in die bysin is dieselfde as dié van die hoofsin ná die voegwoord *dat*, naamlik SVO(X): (*die gedig*) + (*is geskryf*) + (*in hoofletters*) en (*die ondersoek*) + (*toon ... aan*) + (*ook ...*) in plaas van die SO(X)V-volgorde: voegwoord (*dat*) + (*die gedig*) + (*in hoofletters*) + (*is geskryf*) en voegwoord (*dat*) + (*die ondersoek*) + (*ook*) + (*aantoon*). Vergelyk Mahapa (1997:33), Van Wyk (1983:165) en De Wet (1996:181).

5.2.8 Voegwoorde

Behalwe die woordvolgorde wat nie ná die voegwoord verander nie, is daar ook afwykings by voegwoorde self aangetref:

- **Weglaat van voegwoord**, byvoorbeeld O: *dus het ek gesê () hierdie pa 'n ambagsman was ... (dat)*; S: *variëteit(e) sluit hiervolgens eenhede groter as dialekte () eenhede kleiner as dialekte in ... (en)*. Voegwoorde word weggelaat. Vergelyk Kotzé (1977:49), Mahapa (1997:35) en Coetzee en Mahapa (1997:377).
- **Verkeerde voegwoord**, byvoorbeeld O: *sy moeder wou nie as Ciske by die ... (dat)*; S: *die terme langue en competence beteken as dieselfde ... (dat)*. As word in plaas van *dat* gebruik. Vergelyk Kotzé (1977:38), Mahapa (1997:35) en Wela (1995:30).

5.3 Leksikaal/semantiese afwykings

Die volgende leksikaal/semantiese afwykings en ooreenkomste van die onderwysers en studente se taalgebruik het in die data voorgekom:

- **Verkeerde vertaling**, byvoorbeeld O: *polieskantore* in plaas van *polisiekantore (police)*; S: *patiensie* in plaas van *geduld (patience)*. Daar word verkeerd uit Engels vertaal, byvoorbeeld *polisiekantore* na *polieskantore* na aanleiding van die Engelse *police* en *geduld* na *patiensie* uit die Engelse *patience*. Vergelyk Kotzé (1977:88, 91), Meiring (1991:44) en Wela (1995:39).
- **Engelse woorde**, byvoorbeeld O: *Or vir of* ; S: *prisoner vir prisonier; pauses vir pouses*. In hierdie geval word die Engelse woord direk, sonder vertaling, in 'n sin gebruik. Vergelyk Kotzé (1977:85), Mahapa (1997:61), Van Wyk (1983) en De Wet (1996:181).
- **Verkeerde woordkeuse**, byvoorbeeld O: *hy ken waar Ciske is (weet)*; S: *wat bedoel hierdie strukturalisme (beteken)*. Verkeerde woordkeuse word gemaak as gevolg van Engelse invloed: *ken* en *weet* kan albei met *know* vertaal word; *bedoel* en *beteken* kan albei met *mean* vertaal word. Vergelyk Kotzé (1977:84, 86), Mahapa (1997:57), Nkatini (1978:112) en De Wet (1996:181).

6. Gevolgtrekking

Die bostaande vergelyking van afwykings tussen die taalgebruik van die onderwysers en die studente toon genoeg ooreenkomste om te bewys dat die niestandaardtaalvorme van die onderwysers na die taalvorme van hul leerlinge oorgedra word. Die gevolg is dat hierdie taalvorme nie in die rigting van die standaardvorm groei nie, maar in 'n teenoorgestelde, negatiewe rigting. Afwykende grammatiese patrone word sodoende gevestig.

Dit hou ernstige gevolge vir die onderrig van Afrikaans as 'n tweede taal in, wat beslis reggestel moet word om die proses in 'n teenoorgestelde, positiewe rigting te laat beweeg.

Bibliografie

- Bartning, I. 1997. Portrait of the so-called 'advanced' learner and variety, especially in French L2. *EUROSLA '7 Proceedings*, p. 15-25. Barcelona : Universitat Pompeu Fabra.
- Bosch, B. 1998. Die akademiese Afrikaans van Engelssprekende universiteit-studente. *Tydskrif vir Taalonderrig*, 32(3):173-190.
- Coetzee, A.E. & Mahapa, M. 1997. Noord-Sotho Afrikaans-onderwysstudente se intertaal – 'n gevallestudie. *Tydskrif vir Taalonderrig*, 31(4):370-384.
- Combrink, J.G.H. 1989. Afrikaanse morfologie: 'n oorsig. In: Botha, T.J.R. *Inleiding tot die Afrikaanse taalkunde*. Pretoria : Academica. p. 220-254.
- De Wet, A.S. 1996. Swartafrikaans as 'n aanleerdersvariëteit in die Vrystaat: 'n studie aan die hand van intertaalteorie. Bloemfontein : UVS. (Ph.D.-proefskrif.)
- Ellis, R. 1985. *Understanding second language acquisition*. Oxford : University Press.
- Færch, C. & Kasper, G. 1984. *Strategies in interlanguage communication*. London & New York : Longman.
- Ferreira, J.A. 1975. 'n Leerboek vir Suid-Sotho. Pretoria : Van Schaik.
- Klopper, A.H. 1981. Die stand van Afrikaans onder die Suid-Sotho in die R.S.A.: 'n sosiolinguistiese ondersoek. Bloemfontein : UVS. (Ph.D.-proefskrif.)
- Kotzé, E.F. 1977. 'n Sosiolinguistiese ondersoek na sintaktiese, morfologiese en leksikale afwykings in die Afrikaans van Xhosas. Johannesburg : Universiteit van die Witwatersrand. (M.A.-verhandeling.)
- Littlewood, W. 1984. *Foreign and second language learning: Language acquisition research and its applications for the classroom*. Cambridge : University Press.
- Mahapa, M.J. 1997. Taalprobleme van Noord-Sothosprekende onderwysstudente wat Afrikaans gaan onderrig. Johannesburg : RAU. (M.A.-verhandeling.)
- Meiring, B. 1991. T2-Afrikaans as universiteitskursus. *Tydskrif vir Taalonderrig*, 25(2): 31-62.
- Nkatini, N.L. 1978. Die Afrikaansvaardigheid van 'n proefgroep Tsongas – 'n sosiolinguistiese studie. Pietersburg : Universiteit van die Noorde. (M.A.-verhandeling.)
- Odlin, T. 1989. *Language transfer: cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Ponelis, F.A. 1979. *Afrikaanse sintaksis*. Pretoria : Van Schaik.
- Selinker, L. 1992. *Rediscovering interlanguage*. London & New York : Longman.
- Sema, E.M. 1987. Die bepaling van die kommunikatiewe behoeftes in Afrikaans vir swart sekondêre skole met die oog op die opstel van 'n sillabus. Johannesburg : RAU. (M.A.-verhandeling.)
- Stander, M. 1998. Die Afrikaans van T2-onderwysers in Qwa-Qwa: 'n gefossileerde intertaal? Sebokeng : Vista. (Ph.D.-proefskrif.)
- Stander, M. 2000. Sintaktiese vaardighede van tweedetaalsprekers van Afrikaans. *Tydskrif vir Taalonderrig*, 34(1):63-77, Maart.
- Van Rensburg, M.C.J. 1989. Soorte Afrikaans. In: Botha, T.J.R. *Inleiding tot die Afrikaanse taalkunde*. Pretoria : Academica. p. 436-467.
- Van Wyk, E.B. 1966. Woordversteurings in die Afrikaans van Bantoes. *Taalfasette*, 2:27-48.

- Van Wyk, E.B. 1983. Gepidginiseerde Afrikaans. In: Claassen, G.N. & Van Rensburg, M.C.J. (reds.) *Taalverskeidenheid: 'n Blik op die spektrum van taalvariasie in Afrikaans*. Pretoria : Academica. p. 162-170.
- Wela, V.P. 1995. Die rol van moedertaalversteuring in die Afrikaans van Zoeloesprekende leerlinge. Zoeloeland : Universiteit van Zoeloeland. (M.A.-verhandeling.)

Kernbegrippe:

afwykings van Standaardafrikaans
taaloordrag van onderwysers na leerlinge
tweedetaalonderrig van Afrikaans
tweedetaalverwerwing van Afrikaans

Key concepts:

deviations from Standard Afrikaans
language transfer from teachers to pupils
second-language acquisition of Afrikaans
second-language teaching of Afrikaans